

OSMANLI İMPARATORLUĞU VE TÜRKİYE'DE YAŞANAN GÖÇLER VE ETKİLERİ*

Doç. Dr. Haydar Efe

Erzincan Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
efehaydar@gmail.com

ÖZET

Genelde Türk tarihinin, özelde Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Türkiye Cumhuriyeti tarihinin şekillenmesinde en önemli faktörlerden birisi göçlerdir. Bu çalışmanın temel argümanı Osmanlı İmparatorluğu'nda Türkiye'de yaşanan göçler ve göçün olumlu ve olumsuz etkilerini analiz etmek ve Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti'nin oluşumunda gelişiminde göç faktörünün önemini ortaya koymaktır.

Anahtar Sözcükler: Göç, Türk Tarihi, Göçmen

MIGRATIONS IN OTTOMAN EMPIRE AND TURKEY AND THEIR EFFECTS

ABSTRACT

One of the most important factors in the formation of Turkish history in general, especially the history of the Ottoman Empire and the Republic of Turkey, is migrations. The main argument of this study is to analyze the positive and negative effects of immigration in the Ottoman Empire and Turkey and to demonstrate the importance of the migration factor in the development of the contemporary Turkish Republic from the Ottoman Empire.

Keywords: Migration, Turkish History, Migrant

---

* Bu çalışma 17-18 Kasım 2017 tarihlerinde İstanbul'da düzenlenen International Congress of Management Economy and Policy isimli uluslararası bilimsel kongrede bildiri olarak sunulmuştur.

1. GİRİŞ

Göç olgusu insanlık tarihini etkileyen en önemli olgulardan biridir. İnsanlık tarihi incelendiğine küreselleşme olgusunun yavaş yavaş geliştiğini görmekteyiz. Orta Doğu'daki ilk medeniyetlerin dünyanın diğer bölgelerine yayılması bazen bilinçsiz etkileşimlerle ve sonraları giderek artan biçimde göçlerle olmuştur. Dolayısıyla dünyanın günümüzdeki halini almasında göçün önemi yadsınamaz.

20. yüzyılda ve 21. yüzyılın ilk 17 yılı içinde göçlerin birinci sebebinin ekonomik sorunlar, ikinci sebebinin ise çatışmalar ve savaşlar nedeniyle oluşan güvenlik sorunları oluşturmaktadır. Bu iki sebeple Afganistan ve Pakistan gibi Asya'nın geri kalmış bölgelerinden, Irak ve Suriye gibi Orta Doğu'nun iç savaş yaşayan ülkeleriyle Afrika ülkelerinden Avrupa'ya doğru özellikle son yıllarda büyük bir göç dalgası yaşanmaktadır. Bu kapsamda, söz konusu göçün ana güzergahlarından birine transit ülke olarak Türkiye ev sahipliği yapmaktadır. Göç konusu, ülke gündeminde önemli bir yer işgal etmektedir.

Çağdaş dünyanın şekillenmesinde önemli roller oynayan göç olgusu, Türk tarihinin şekillenmesinde de önemli bir roller oynamıştır. Türklerin Anadolu'yu kendilerine yeni yurt tutmaları da Orta Asya'dan büyük ölçüde iklim değişikliklerinin etkisiyle Batıya göçleriyle başlayan süreçte, Selçuklular ve Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde Batı'ya doğru göç ve Osmanlı'nın iskan politikasıyla göçler Türk tarihinin en önemli kısımlarından birini oluşturmaya devam etti. Osmanlı İmparatorluğu'nun gerileme döneminden itibaren ise Balkanlardan, Kafkaslardan ve diğer coğrafyalardan Anadolu'ya doğru göçün başlaması ve Cumhuriyet döneminde göçlerin devam etmesi ve mübadelelerin yeni Türkiye Cumhuriyeti devletinin ve yeni Türk toplumunun oluşmasına katkıları önemlidir.

Türkiye nüfusunun önemli bir kısmı bu göç edenlerin torunlarıdır. Dolayısıyla, Türklerin Anadolu'ya gelişlerini de içeren Türklerin tarihinin bir göç tarihi olduğu gerçeğini akılda tutarak, Osmanlı İmparatorluğu'nun ve genç Türkiye tarihinin ve toplum yapısının biçimlenmesinde zaman zaman zorunlu, zaman zaman da isteğe bağlı ve planlı yapılan göçlerin tarihteki önemiyle olumlu ve olumsuz etkilerini ortaya koymak, bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır.

2. DÜNYAYI BİÇİMLENDİREN GÖÇ OLGUSU

Uluslararası Göç Örgütü'nün tanımına göre göç, uluslararası bir sınırı geçmek veya bir devlet içinde yer değiştirmektir. Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir (Uluslararası Göç Örgütü, 2009: 22). Uluslararası göç ise kişilerin geçici veya daimi olarak, başka bir ülkeye yerleşmek üzere menşee ülkelerinden veya mutad olarak ikamet ettikleri ülkeden ayrılmaları olarak tanımlanmaktadır (Uluslararası Göç Örgütü, 2009: 59).

Göç olgusal olarak “iyi” ya da “kötü” olarak nitelenemezse de dünya tarihine ve uygarlığın gelişmesine katkılarda bulunduğu görmezden gelinemez. Göç bir yönüyle dinamizmdir ve toplumları canlı kılar. Günümüzde ülkesi dışında yaşayan ya da anne babasının doğduğu ülkeden başka bir ülkede doğanların sayısı, yani uluslararası göçmenler ve göçmen kökenlilerin sayısı 230 milyondur (Kaya ve Erdoğan, 2015: 5-6). İnsanlık tarihi boyunca sürekli yaşanan göçler dünya uygarlığının gelişiminde, uygarlığın genişlemesinde ve kültürler arası etkileşimin ve bilgi birikiminin artmasında en temel etkenlerden biridir.

Kabile, aşiret, kavim ve milletlerin ortaya çıkmasını, değişmesini ve yeni siyasi veya kültürel kimlik kabullenmelerini sağlayan gücün göçler olduğunun altını çizen Karpat'a göre, dünya tarihi boyunca ve hatta tarih öncesinde de göçler dünyanın biçimlenmesinde önemli rol oynamış, Amerika ve Avustralya gibi ülkeler göçler sayesinde oluşmuşlar ve oluşmaya devam etmektedirler (Karpat, 2015: XXIII). Günümüzde, Orta Doğu'da yaşanan savaşlar ve

çatışmalarla birlikte Türkiye'nin yoğun biçimde etkilendiği Avrupa'ya doğru göç dalgası yaşanmaktadır

Hali hazırda dünyada en çok mülteci barındıran bir ülke olan Türkiye için göçler yeni bir olgu değildir. Türk tarihinin oluşumunda da göçlerin önemi yadsınamaz. Türk tarihinin oluşmasında göç olgusunun çok önemli bir yeri vardır. Hem Türklerin kurduğu devletlerin hem de toplumlarının oluşumunda göç olgusu çok önemlidir. Orta Asya'dan yola çıkıp sürekli Batıya doğru ilerleyen Türklerin göçleri, kurdukları devletleri ve toplum yapılarının yeniden şekillenmesinde en önemli etkenlerden biri olmuştur.

3.TÜRKLERİN ANADOLU'YA GÖÇLERİ VE OSMANLI'NIN İSKAN POLİTİKALARI

Orta Asya'da Moğol yayılmasıyla birlikte, Orta Asya'dan kah Moğol baskısından kaçarak, kah Moğol ordularıyla birlikte Batıya doğru göçe başlayan (Akşin, 2005a: 24) Türkler, ilk yurtları olan Orta Asya'dan göçleri sonrasındaki Hazar Denizi'nin doğusundaki büyük ölçüde çöl olan Maveraiünnehir ve Horasan Bölgesi'ni yurt tuttular(Akşin, 2005a: 8). Türklerin 1071 yılında Malazgirt Savaşı'nda Bizans Ordularını yenmesinin ardından Anadolu'nun yeni hakiminin Türkler olmasıyla Anadolu'ya Türk göçü başlamış, 11. yüzyıldan itibaren Selçuklular döneminde Selçuklu sultanları Anadolu'nun kalıcı bir Türk yurdu olabilmesi için göçebe Türkmen topluluklarını bölgeye yöneltmişlerdir. Bizans İmparatorluğu'ndan alınan topraklara Türk nüfusunun yerleştirilmesi politikası, Türkiye Selçukluları döneminde ve beylikler döneminde de devam etmiştir. Bahsedilen bu göç dalgası gönüllü iken 1220'lerden sonra başlayan göçler Cengiz Han'ın ordularından kaçan çeşitli Oğuz boylarının zorunlu göçleridir(Kayapınar ve Ayönü, 2015: 17-18). Anadolu'nun hayvancılık ve tarıma elverişli coğrafyasının olması ve yeterince yağışlı olması, Türklerin bölgeye göç ederek yerleşik hayata geçmelerine yol açmıştır.

Büyük Selçuklu Devleti'nin yöresel uzantısı olan Anadolu Selçukluları, Anadolu yaylasını esas yurt olarak kabul etmişlerdir, fakat kıyılardan uzak durmuşlar ve dışa açılan birer pencere olarak Antalya ve Sinop limanlarıyla yetinmişlerdir. Osmanlılar ise yayla kadar kıyılara da önem vermişlerdir (Akşin, 2005a: 7). Halkın önemli bir bölümünün göçebe olduğu Osmanlı Devleti'nde Osman Bey ve diğer padişahlar göçerlerin sınır tanımayan dinamizmini, fetihler, akın ve savaşlarla dışa yöneltiyorlardı. Böylece, Türk halkının yerleşikliğe geçiş sürecinin göçebelere aksatılmadan, devleti parçalayarak karmaşaya neden olmadan gelişmesine olanak tanınmış oluyordu. Böylece, Osmanlı Devleti, yerleşikliğe geçiş sürecini sağlamlaştırmıştır (Akşin, 2005a: 7). On dördüncü yüzyıl boyunca Batı Anadolu nüfusu, doğudan gelen ve çoğunluğu şehirli, köylü ya da göçebe Türklerden oluşan insan dalgalarıyla beslendi. (Akşin, 2005a: 46) Türkmenler, merkezi yönetimin otoritesinden çok oymakbaşlarının sözüne uyarak, medresede okumuş kadından çok Türkmen "baba"larını dinleyerek kendi törelerince yaşıyorlardı (Akşin, 2005a: 25).

Osmanlı Devleti'nin iskan politikasıyla paralel olarak, Anadolu dışında yurt edinmeleri söz konusu olduğunda Rumeli'yi tercih eden Türkler, (Akşin, 2005a: 18) 13. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Balkanlar'a yerleşmeye başlamışlardır. 1262 yılında Moğollardan kaçıp Bizans'a sığınan Selçuklu Sultanı II. İzzettin Keykavus ile Bizans topraklarına gelen Türk toplulukları Bizans yönetimince Balkanlara yerleştirilmiştir. Keykavus'la birlikte hareket eden Sarı Saltık önderliğinde Rumeli'ye geçen on bin aşkın Türk topluluğu, İmparator'un izniyle Dobruca'ya yerleştirilir (Kayapınar ve Ayönü, 2015: 25). Yıldırım Bayezid'in Timur'a yenilmesi üzerine Balkanlara Türk göçü hızlanmış, Timur'dan kaçan Türkler, Balkanlar'ı bir sığınma yeri olarak görmüştür. 1520-1535 yılları arasında balkanlardaki Müslüman nüfusun yaklaşık bir milyona ulaştığı ifade edilmektedir (Kayapınar ve Ayönü, 2015: 30-31).

Karpat, Osmanlı İmparatorluğu'nda 15. ve 16 yüzyıllarda Anadolu'dan Rumeli'ye yapılan göçleri üç kategoriye ayırmaktadır: Birincisi, Osmanlı İmparatorluğu'nun iskan politikası gereği Osmanlı'da biriken nüfus fazlasını azaltmak ve Osmanlı idaresini Rumeli'de kökleştirmek için devlet tarafından yönetilen göçler; İkinci olarak, “gönüllü” diyebileceğimiz derviş fatihlerin göçleri. Göçmenlerin başında bulunan “baba”nın ismi kurulan köye verilirdi. Üçüncü göç çeşidi ise ceza niteliğinde yapılan göçlerdi. Baba İshak'ın isyancı müritleri, 16. Yüzyılda Kızılbaşların Deliorman'a ve Kuzey Anadolu'ya iskan edilmesi cezai nitelikteydi. Karpat, doğup büyüdüğü Kuzey Dobruca'da Kızılbaş olarak bilinen Ortaköy, Soğancık, Trastenik, Frakatze gibi Kızılbaş köylerinin sakinlerinin 16. yüzyılda Anadolu'dan getirdikleri adet, gelenek ve göreneklerini, konuşma ve giyimlerini muhafaza ettiklerini ve kendilerini Türk olarak tanıttıklarını ifade etmektedir. Karpat'a göre, 15-16. Yüzyılda Rumeli'ye yerleştirilen Türklerin tahmini sayısı 400-500 bin civarındadır (Karpat, 2015: XXVIII).

1350 yılından sonra uç boylarında akıncılığa hevesli olan gençlerin gözde destinasyonu Rumeli'ydi. Ancak, Rumeli yolu Osmanlılaşmaktan geçiyordu. Karesi, Germiyan, Saruhan ve Karaman toprağından gelenler dinini ve töresini değiştirmeden Orhan Gazi'yi bey tanımakla Osmanlılaşmış oluyordular. Yani Trakya'ya geçiş sonrasında Osmanlı yalnız fetihlerle değil, aynı zamanda, diğer beylikler halkının katılımıyla da büyüyordu (Akşin, 2005a: 48-49). Osmanlı'daki bu sürgünler, cezalandırmaktan çok bir devlet politikası gereği yapılmaktaydı. İnsan topluluklarının özendirilerek ya da zorunlu olarak yeniden yerleştirilmesi anlamına gelen sürgünle Anadolu'dan Rumeli yakasına gönüllü olarak uç boyunda akınlara katılmak için gelenlerin yanı sıra, uç boyu Balkan yarımadası içlerine ilerledikçe iç bölge haline gelen yörelerin Osmanlılaşmasını hızlandırmak için köylü ya da göçebe aileler ve topluluklar da sürgün olarak gönderildi. Rumeli yalnız savaşçılarla değil, bir miktar sade halkıyla da Osmanlılaştırılıyordu. Daha önce Anadolu'nun Müslümanlaşmasında olduğu gibi Rumeli de de Türkçenin ve İslamiyetin yayılmasında derviş tekkeleri, Mevlevilik ve Bektaşilik gibi Anadolu tarikatları önemli roller oynadılar (Akşin, 2005a: 50).

Anadolu'da göçler genelde Batı'ya, Avrupa'ya olurken, nadiren de olsa bazen de Doğu'ya doğru da olmuştur. Örneğin, İki Türk Devletinin sultanları Yavuz Sultan Selim ve Şahismail Safevi'nin arasındaki savaşta Safevilerin tarafını tutan yedi büyük Türkmen aşiretinin Doğu Anadolu'dan Azerbaycan'a göç edip İran tarihinde önemli roller oynadığı da bilinmektedir. (Karpat, 2015: XXVIII). Tabii bu göçlerin dinsel sebeplerle yapıldığını da belirtmek gerekir.

Moskova Prensi III. Ivan'ın son Bizans İmparatoru'nun yeğeni Zoe (Sofia) Paleologus'la evlenmesi sonrasında Ivan, Rusya'yı üçüncü Roma olarak ilan etmiş IV. İvan'ın Kazan'ı almasıyla II. Katerina döneminde pek çok Kazanlı halk Osmanlı topraklarına göç etmiştir (Karpat, 2015: XXX). Bu olay, Osmanlı'nın kuzeyinde yeni güçlenmeye başlayan Rusya'nın güçlenmesiyle birlikte ilerde Osmanlı Devleti'ne yönelik olarak başlayacak kitlesel göçlerin habercisi gibiydi.

Osmanlı'ya göç yalnız Türkler ve Müslümanlarla sınırlı kalmamış, Orta ve Kuzey Avrupa'nın Hristiyan ülkelerinde baskı altında yaşayan Eşkenaz Yahudileri de “hilalli bayrağın adalet ve hoşgörü getirdiği” topraklara göç etmişlerdir. Osmanlı'ya yerleşen Yahudiler, devlete ödedikleri “haraç” isimli vergi vererek tüm ülkede yerleşme ve mal ve mülk sahibi olma haklarına sahiptiler. Osmanlıların Edirne'yi fethetmesi sonrasında Roma'da baskı altında olan Yahudiler de Osmanlı Ordularını kurtarıcı olarak görmüşlerdir (Güleryüz, 2015: 52). Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'u feth ettikten sonra nüfusu azalan şehre taşradan getirttiği Rum ve Ermenileri yerleştirmiştir. Ayrıca, İspanya'dan kaçan Yahudilerin İstanbul'a yerleşmelerine izin verilmiştir (Karpat, 2015, XXIX). Kastilya Kraliçesi İsabella ve Aragon Kralı Ferdinand'ın 1469'da evlenmeleri üzerine iki krallığın gücünü birleştiren Ferdinand ve Aragon, 1492'de Granada'nın anahtarını Emir XII. Muhammed'de alınmasıyla, Endülüs

Emevileri Devleti'ni tamamen ortadan kaldırdılar ve Kovma Fermanı (Elhamra Kararnamesi) ile Katolikliği benimsemeyen Hristiyan ve Yahudilerin ülkeyi terk etmeleri istendi. Bunun üzerine Yahudilerin bir bölümü II. Bayezid'in gönderdiği gemilerle Osmanlı topraklarına getirildiler ve daha çok ticaret ve liman kentlerine yerleştirdiler (Erhan ve Yakut, 2014: 10). II. Bayezit, söz konusu Yahudi göçünün Osmanlı İmparatorluğu'nu "zenginleştirdiği"ni ifade etmiştir. Sürgün için üç gün süre verilen bu insanlar büyük ölçüde mal ve mülklerini almadan Osmanlı topraklarına girmişlerdi. Ancak, Osmanlı Padişahının ifade ettiği zenginlik ise şüphesiz pek çoğu zanaatkar ve esnaf olan bu insanların bilgi birimleriydi. Bayezit, büyük bir ileri görüşlülükle bu göçmenlerin Osmanlı'yı zenginleştireceğine inanıyordu.

Kanuni Sultan Süleyman döneminin başında Anadolu nüfusunun 5 milyon olduğu, Tuna Nehri'nin güneyinde Balkan toprakları olarak tanımlanan Rumeli'nin nüfusunun ise 5.2 milyon olduğu tahmin edilmektedir. Aynı dönemde, Osmanlı'nın toplam nüfusunun ise 11.36 milyon olduğu tahmin edilmektedir. Karadeniz kıyı bölgeleri dışında halkı Müslümandı. 1520'li yıllarda Rumeli kent nüfusu da büyük ölçüde Müslümandı. Edirne nüfusunun %88'i, Selanik'in % 75'i ve Niğbolu'nun yarısı Müslümandı. Bu dağılım, bilinçli bir nüfus politikasının ürünüydü. Anadolu'da sürgün olarak gönderilen halk kırsal alanları kontrol etmek için savaş sırasındaki nüfus kayıplarından sonra yeniden canlandırılan Balkan kentlerine yerleştirilmiştir (Akşin, 2005a: 200-2001). Osmanlı İmparatorluğu'nun iskan politikası kapsamında, bir başka gelişme de 1571 yılında Kıbrıs'ın fethidir. Bu adaya Karaman ve Konya gibi illerden bir kısım halkı kendi isteğiyle bir kısmını da zorla göç ettirilmişlerdir. Fetihlerin durmuş olması nedeniyle biriken nüfus fazlasının adaya gönderilmesiyle bir rahatlama sağlandığı görülmektedir.

4. OSMANLI İMPARATORLU'NUN GERİLEME DÖNEMİNDE GÖÇLERİN ETKİLERİ VE SONUÇLARI

Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma sürecinde Balkanlarda azınlıklar bağımsızlık yolunda ilerlerken, Osmanlı İmparatorluğu savaşlarda yeniliyor ve toprak kayıplarına uğruyor ve ülke nüfusu sürekli azalıyordu. Kale'nin çok doğru ifade ettiği gibi, azalan nüfus sorununu çözebilmek amacıyla oldukça liberal bir göç politikasına gidilmiş, din, mezhep, etnik köken farkı gözetmeksizin kabul etmiş oldukları göçmenleri imparatorluğun çeşitli bölgelerine yerleştirerek nüfus çeşitliliğini ve dolayısıyla imparatorluğun devamını sağlamayı hedeflemiştir. Rusya'nın genişlemesiyle birlikte göçmenler kitleler halinde Osmanlı'ya gelmiş ve bu göçler Osmanlı İmparatorluğu'nu politik, ekonomik, sosyal, kültürel ve nüfus yapısı bakımından değiştirmiş ve dönüştürmüştür (Kale, 2015: 155). Ayrıca, Anadolu'ya bütün göç dalgaları içinde Balkanlardan göçün büyüklüğü ve etkileri bakımından diğer göçlerden farklı olduğunu da eklemek gerekir.

Kırım Tatarlarının Osmanlı topraklarına göçleri, Rusların Kırım'ı 1783'te ilhak etmesiyle başlamıştır. Bölgeye Rusların iskan edilmeye başlanmasıyla Tatarlar göçe zorlanmıştır. Örneğin, 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında ve sonrasında tahminen 200.000 Kırım Tatarı göç etmiştir. (Yakut, 2015: 121-124) Kırım'dan Müslüman göçü 1783'ten itibaren küçük göçler şeklindeyken, Kırım Harbi sırasında Ruslar tarafından Osmanlı-İngiliz-Fransız askerlere yardım etmekle suçlanan Kırım Türklerinin göçü, 1856'da kitlesel boyuta ulaşmıştır. Kırım göçmenlerinin sayısı, 1-1,2 milyon olarak tahmin edilmektedir. Kırım göçlerini Çerkes, Çeçen ve Abazalar başta olmak üzere birçok etnik gurubun Kafkas göçleri izlemiştir. (Karpas, 2015, XXX-XXXI) Rusya resmi verilerine göre 1860-1862 yılları arasında göç eden toplam nüfus 227.627 kişidir (Yakut, 2015: 125).

1768 yılında ilk defa Kuzey Kafkasya'ya saldıran Ruslar karşısında yenilen Kafkasya halkları kabileler halinde Anadolu'ya göçmeye başladılar. 1812-1815 dönemi 1829 Osmanlı – Rus Savaşı, Kırım Savaşı sonrasında da göçler devam etmiştir.

1859'da Şeyh Şamil'in Ruslara teslim olması ve Çerkeslerin Ruslar karşısında yenilmeleri üzerine ve 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında göçler artarak devam etmiştir. (Karataş, 2014: 528)

Özellikle 19. yüzyılda Kafkasya'dan Anadolu'ya siyasi sebeplerle yapılan göçler, Osmanlı'yı derinden etkilemiş ve nüfus dengelerini değiştirmiştir. Osmanlı toplumundan yardım alan Müslüman Kafkasyalı göçmenlere Osmanlı Devleti de yeni yerleşim alanları oluşturmuş ve yardımlarda bulunmuştur (Akyüz, 2008: 37)

Rusya'nın Kırım'ı ilhak ettiği tarih olan 1783'ten tam 70 yıl sonra başlayan Kırım Savaşı, 70 yıllık ilhaktan sonra padişahın ordularının kendilerini kurtaracağını umut eden Türkler için hayal kırıklığı oldu. Rusya Kırım Savaşı'nı kaybetmesine rağmen Kırım, savaş sonu imzalanan Paris Barış Antlaşması'yla Rusya'da kaldı. Kırım Savaşı'dan sonra Kırımdan kaçan Türklerin yanında Yahudiler de kaçtılar. Çünkü, bu insanlar savaş sırasında ülkelerinin Rusya'nın elinde çıkmasını ümit etmişler ve "iç dünyalarını göstermişlerdi". Rus yönetiminin sürdürdüğü kitleler Osmanlı Devleti'ne sığındılar. Özellikle, Tuna boylarına, Bulgaristan vilayetlerine ve özellikle Dobruca bölgesine yerleşenler, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve 1912-1913 Balkan Savaşları sonrasında tekrar Osmanlı Devleti'nin kalan topraklarına göç etmek zorunda kalacaklardı(Ortaylı, 2017a). Yani bu dönemde, Osmanlı'ya göç edenler, Osmanlı'nın balkanlardaki topraklarına yerleştirilirken, 1877-1878 Osmanlı Rus Harbi ile birlikte Anadolu'ya göçler de başlamıştır (Ortaylı, 2017b). 1878 yılında İngiltere, Kıbrıs'ı Osmanlı'dan kiralayınca Kıbrıs Türklerinin bir bölümü Anadolu'ya göç etmiştir.

Göçmen durumuna düşmüş Kırım Tatar ve Nogayları'nın sayısının giderek artması üzerine, bu göçmenler yalnız Rumeli'deki çeşitli kent ve kasabaların yanı sıra Anadolu'da da iskanları planlandı. Adana ve Konya'da kendilerine gösterilen yerleri beğenmeyenler ya başka yerlere gitmişler ya da geri dönmüşlerdir. Osmanlı devleti, iskan politikası gereği, toplu iskan yerine dağınık şekilde iskan ilke olarak kabul etmişti. Bu politikanın amacı, toplulukları üretici hale getirmek, asayişini sağlamak ve göçmenleri yerli halkla kaynaştırmaktı (Yakut,2015: 129). 1890'lı yıllarda göç eden Kırım Tatarları ve Nogayların önemli bir bölümü Ankara, Konya ve Eskişehir gibi Orta Anadolu şehirlerine yerleştirildiler. Öte yandan, Kırım Tatarları, küçük gruplar halinde Anadolu'ya göç etmeye devam ettiler. Sürekli göçler sonucunda, 1897 yılında Kırım'da nüfus oranı %70'i Rus ve %13'ü Tatar biçimine dönüştü (Yakut,2015: 130).

1829 Edirne Antlaşması'yla Ruslar, Kafkasya'da Çıldır ve Ahıska bölgelerini alınca, bu bölgelerden Anadolu'nun içlerine doğru Müslüman göçü dalgası başlamıştır(Akyüz, 2008: 38). 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası imzalanan Edirne Antlaşması'nın hükümlerinden biri de Prut Nehri sınır kalırken, Memleketeyn'deki (Eflak ve Boğdan-Bugünkü Romanya ve Moldova) Müslümanların 18 ay içinde emlak ve arazilerini satıp Memleketeyn'den ayrılmaları istenmiştir. Yani Müslümanlar bu ülkenin insanı sayılmamışlardı (Akşin, 2005b: 111). Ve Ruslar, Balkanlarda ilerledikçe Rus işgaline giren Osmanlı topraklarındaki Müslümanlar, Osmanlı'nın Balkanlardaki topraklarının geride kalanlarına ve Anadolu'ya göçleri hızlanmıştır.

1860'lardan itibaren Osmanlı topraklarına akın eden diğer bir halk da Çerkeslerdir. Rusların baskısından kaçan Çerkesler, Osmanlı'da Ermeni ve Rum köylerinde meskun kişilerin evlerine yerleştirildiler. Osmanlı'ya sığınan Çerkes nüfusun 1 milyon civarında olduğu tahmin edilmektedir. Çerkesler öncelikle Kırım Tatarlarına ve Nogay Türklerine iskana açılan Rumeli'ye yerleştirildiler. Köstence, Varna, Pristina, Kosova, Plevne ve Sofya dolaylarına yerleşen Çerkesler 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı sonrasında Güney Marmara ve bugünkü Suriye ve Ürdün hattında Golan Tepelerine yerleştirildiler (Kaya, 2015: 141-142). Çerkeslerin göçü Anadolu'nun demografik yapısını derinden etkilemiştir.

Osmanlı Devleti, bu dönemde göçü destekler nitelikte politikalar izlemiştir. Örneğin gelenler için devlet tarafından Anadolu'nun çeşitli yerlerinde evler yaptırılmış, sağlık ve diğer sorunlarıyla da yakından ilgilenilmiştir (Akyüz, 2008: 38).

1878 Berlin Antlaşması'yla Romanya, Sırbistan ve Karadağ'ın bağımsız olmalarıyla birlikte, Balkanlarda yaşayan Türkler başta olmak üzere Çerkesler ve diğer Müslümanlar Anadolu'ya göç ettiler. 1878 Berlin Antlaşması'yla Bulgaristan Prenslığı kuruldu. Bu gelişme üzerine binlerce Türk Edirne'ye ve Anadolu'ya göç etmek zorunda kaldı. Anadolu'da yaşayan nüfus içinde Müslüman nüfusun oranı hızla yükseldi. Öte yandan, Türkler, Bulgaristan'da azınlık durumuna düşmeye başladılar.

1878 Berlin Antlaşmasıyla ayrıca, Osmanlı Devleti yönetiminde Müslümanlaşmış Gürcülere Rus yönetimi altında kalma ya da Osmanlı idaresine geçme hakkı tanındı. Çok önemli sayıda Gürcü bu hakkını kullanarak Osmanlı topraklarına göç etti.

Balkanlar'dan zorunlu göçe maruz kalan halkların ortak noktaları Türk olmaları gibi etnik bir temele değil, Müslüman ya da Yahudilik gibi ortak bir din temelinde görmek gerekir. Osmanlı'ya gelen göçmenlerin büyük kısmı geldikleri yerin dilini konuşup Türkçe bilmiyorlardı. Yeni kurulan ulus devletlerin, Boşnak, Makedon, Pomak gibi etnik kökenden gelenleri "Türk" olarak nitelemesinin nedeni onların Müslüman olmalarıydı. Sırbistan ve Yunanistan gibi ulus devletlerden göçenler Osmanlı İmparatorluğu'nun öncelikle Balkanlar'daki topraklarına, ardından Anadolu'ya göçmüşlerdir. (Kale, 2015: 158) Bu dönemde Anadolu'ya Yahudi göçü de oldu. Yunanlılar, devletlerini kurarken yalnız Türkler değil, Yahudiler de saldırıya uğradılar. Eylül 1821 Mora Tripolis katliamı sırasında Yahudiler, Müslümanlarla ittifak içinde olduklarından zulme uğradılar. Selanik'in 1912 Kasım'ında tesliminden sonra Yunan ordusunun saldırılarına maruz kalan kentin Türk ve Yahudi nüfusu, 5 Ağustos 1917 yangınında darbe yedi. Yangında 52.000 Yahudi ve 11.000 Türk evi ve işyeri yok oldu. Sonuçta, 1924 mübadelesinde kent Yahudilerinin büyük kısmı Türklerle beraber Türkiye'ye göç etmiştir (Güleryüz, 2015: 62).

1877-1878 Osmanlı Rus Harbi'yle de Balkanlarda Türklerin önemli kısmı, yaklaşık 1 milyon insan göçe zorlanmıştır. Ardından, 1912-1913 yıllarını kapsayan Balkan Savaşlarında da yaklaşık 400-450 bin Türk göçe zorlanmıştır. Göçmenlere arazi verilmiş ve mülk sahibi yapılmışlardır (Karpat, 2015, XXXI). Öte yandan, Anadolu'da yaşayan Rumların Balkan Savaşları'nda Osmanlı Devleti'nin Yunanistan'la da savaşı dolayısıyla kendilerine kuşkuyla bakılması nedeniyle Yunanistan'a ve Yunanistan'ın elindeki Ege Adalarına göçleri hızlanmıştır.

Göç ile ulusal kimlik inşa süreci arasında bir bağ olduğunu ifade eden Karpat'a göre, Osmanlı toplumu ve devleti 19. Yüzyılın ikinci yarısında göçler sayesinde değişime uğramış ve "Türk" karakteri açık olan bir toplumun ve devletin ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır (Karpat, 2015, XXXIX).

Kale, (2015: 156) Osmanlı'daki nüfus hareketlerinin yarattığı değişimlerin, kısa, orta ve uzun vadede devlet yapısını, işleyişini, politik yaşamı ve toplumu değiştirdiği, modernleşme süreci de dahil olmak üzere pek çok sosyal ve politik sürecin şekillenmesinde rol oynadığının altını çizerek, Osmanlı İmparatorluğu'ndan koparak oluşan ulus devletlerin sayılarının artmasıyla hızlanan toprak kayıplarıyla birlikte kitlesel göçlerin Osmanlı İmparatorluğu'na doğru yönelmesiyle İmparatorluğun eski tebaasının maruz kaldığı zorunlu göçü ve bu göçle gelen zorunlu göçmenleri kısıtlamaya gitmeden kabul ettiğine dikkat çekmektedir.

İmparatorluğu ayakta tutma çabalarının bir sonucu olarak bu kitlesel göç dalgalarından hem nüfusu artırmak hem de nüfusu çoğulcu ve heterojen tutmak için yararlanılmıştır. Göçün, Osmanlı İmparatorluğu'nun topraklarına doğru yönelmesini amaçlayan göç politikasının

askeri, politik ve sosyal amaçları vardı. Yani, Osmanlı İmparatorluğu'nun askeri, politik ve ekonomik reformları gerçekleştirmeye çalıştığı bu dönemde bu göç politikası, yalnız demografik kaygılarla gerçekleşmiyordu. Şöyleki, Sultan Abdülmecit'in tahta geçişinden (1839) Sultan Abdülhamid'in tahtta kaldığı dönemin sonuna kadar (1909) geçen 70 yılda Osmanlı'nın Avrupa'daki toprakları yaklaşık 600.000 kilometre kareden 170.000 kilometre kareye düşmüş, nüfusu ise 20 milyondan 4.5 milyona gerilemiştir. Yani İmparatorluk, bu dönemde Avrupa'daki topraklarının % 70'den fazlasını ve meslek ve ticaret sahibi olan nüfusunun ise % 75'ini kaybetmiştir (Kale, 2015: 156-157).

Osmanlı İmparatorluğu'nu artan göç dalgası karşısında göç politikasını ve iskan politikasını düzenleyecek ve göçmenlerin ihtiyaçlarıyla ilgilenecek bir göç kurumu da Sultan Abdülmecid'in onayıyla 1860 yılında kurulmuştur. "Muhacirin Komisyonu" adındaki bu kurum daha önce Şeremane-i İdaresi ve yerel yönetimlerin görevleri arasında bulunan göçmenlerin karşılanması, kalacak yerlerin bulunması, ihtiyaçlarının karşılanması ve göçmenlerin yerleştirilmesi düşünülen yerlere sevk edilmesiyle ilgili hizmetlerle görevlendirilmiştir. Bu söz konusu dönemde, tüm dünyada göçmenlerin sorunlarıyla ilgilenen tek kurum olan "Muhacirin Komisyonu", hem göçmenlerin ilk başvurduğu kurum olmuş, hem de yeni yerleşim yerlerine yerleşmelerinden sonra da ihtiyaçlarıyla ilgilenmiştir (Kale, 2015: 158-159).

1857 yılında Tanzimat Yüksek Kurulu tarafından kabul edilen "Göç ve İskan Kararnamesi", Osmanlı topraklarına göç etmek isteyen göçmenlerin sultanın hükmünü kabul etmeleri ve ülkenin kanunlarına uymayı istemeleri koşuluyla iskanlarını ve uygun görülen hazine topraklarının ücretsiz olarak kendilerine verilmesini içeriyordu. Kararname, geniş ilgi görebilmesi için Avrupa'daki çeşitli gazetelerde duyurusu yapılmıştır. Gelecek göçmenlerin dini inançlarına bakılmıyor, hatta dinlerinin gereği ibadetlerini serbestçe yapabilmeleri garanti ediliyordu. Böylece, nüfusun az olduğu bölgelere bu göçmenlerin yerleştirilmesiyle, tarımsal üretimin artırılması ve dolayısıyla vergi gelirlerinin de artırılması amaçlanmıştır. Göçmenlere arazi tahsisinin yanı sıra ev, tarım aletleri, tohum verilerek tarımsal üretim için gerekli koşullar sağlanmıştır. Tarımsal üretimin artmasıyla, vergi gelirlerinin ve ticaretin artması hedeflenmiştir. Ayrıca, tarıma elverişli arazilere yerleştirilen bu göçmenlerden Rumeli'de olanlardan 12 yıl ve Anadolu'da olanlardan 6 yıl vergi alınmaması kararlaştırılmıştır (Kale, 2015: 161).

Bu liberal göç ve iskan politikasının değişik etnik grupları ve dini grupları kapsamamasının amacı, çok etnili, dinli ve dilli sosyal yapının korunmasının uzun vadede İmparatorluğun toprak bütünlüğünü koruyacağına olan inançtı. Ancak, yukarıda bahsedilen zorunlu göçlerin milyonları bulmasıyla birlikte, bu liberal politikada kısıtlamaya gidilmiştir. Çünkü, zorunlu göçmenlerin gelmesiyle boş tarım arazileri azalmıştır. Zorunlu göçlerle gelen Kırım Tatarlarının ve Balkanlar'dan göçenlerin bir kısmı da sermayeleriyle gelmişler, ticaretle uğraşarak yerleştirildikleri kentlerdeki girişimci sınıfı oluşturmuşlardır (Kale, 2015: 161, 166). Sonuç olarak, Balkanlardan, Kırımdan ve Kafkaslardan 5-7 milyon göçmenin Osmanlı İmparatorluğu'na geldiği tahmin edilmektedir. Bu göçmenlerden yalnızca deniz yoluyla gelenler resmi istatistiklere yansımış, karayoluyla gelenler kayıt edilmemiştir (Kale, 2015: 163).

5. CUMHURİYET DÖNEMİNDE GÖÇLER VE MÜBADELE SORUNLARI

Cumhuriyet döneminde de göçler devam etmiş, gayri Müslimlerin Anadolu'dan ayrılması ve onların yerini dışardan gelen Türk ve Müslümanların alması Anadolu'yu Türkleştirmiştir. Lozan Antlaşması ile çözüme kavuşturulmamış konulardan biri olan nüfus mübadelesi sorunu, 10 Haziran 1930'da Atatürk'le Venizelos arasında kurulan dostluk sayesinde bir anlaşmaya varılmış, İstanbul'da yerleşik bulunan Rumlarla Batı Trakya'da yerleşik bulunan Rumlar

dışında Yunanistan'da yaşayan bütün Türklerle Türkiye'de yaşayan bütün Rumlar nüfus mübadelesine tabi tutuldular (Sander, 2009: 94).

Birinci Dünya Savaşı'nın en önemli sonuçlarından biri mübadeledir. Ortaylı'nın ifade ettiği gibi, her mübadele, yani nüfus değişimi bir yaradır ve derin izler bırakır. Ortaylı, “cumhuriyetçiler etnik temizlik yapmak için mübadeleyi çıkardılar” iddiasının temelsiz olduğunu belirterek, mübadelenin iki taraflı bir anlaşma olduğu ve 1924 mübadelesinin Venizelos tarafından önerildiğinin altını çizmektedir. Zira Venizelos, Yunanistan nüfusunu artırmak için Türkiye'deki Rum nüfusun Yunanistan'a göçünü desteklemiş, büyük devletleri buna ikna etmiştir. Türkiye de kabul etmek zorunda kalmıştır. Çünkü, Türkiye için Birinci Dünya Savaşı 10 yıl sürmüştü ve büyük devletlere karşı çıkacak durumda değildi (Ortaylı, 2017b).

Mübadele ile Yunanistan'dan Türkiye'ye yarım milyon insan gelmiştir. Türkiye'ye gelen göçmen grupları arasında birinci büyük grubu oluştururlar. Türkiye'den Yunanistan'a ise 1.5 milyon insan göç etmiştir. Yunanistan'da Türkiye'den ayrıldıkları şehirlerin adlarını yaşatmak için gittikleri yerlere Nea Fokea, Nea Samson örneklerinde olduğu gibi nea (yeni) kelimesi getirerek yeniden isimlendirmişlerdir (Ortaylı, 2017b).

Ortaylı'nın ifade ettiği gibi mübadele akıllı bir ekonomik tedbir değildir. Mübadele yıllarında Türkiye'de belli sektörler Rumların elindeydi. Kayseri ve Niğde esnafları “bu insanları göndermeyin, biz aynı dükkanı bile açamayız” diyerek, Rumların gönderilmesine karşı çıkmıştır. Öte yandan, Türkiye'ye göç edenler Selanik, Batı Trakya, Yanya, adalar ve özellikle Girit'ten gelenlerdi. Bu göçmen nüfus için Türkiye'de özel çalışmalar yapılmıştır. Göçmenler de Türkiye'nin gelişimine büyük katkı sağladılar (Ortaylı, 2017b). Bu kapsamda, Anadolu'ya göç eden kitlelerin Türkiye'ye çok fazla sorun olmadan uyum sağladıklarını söylemek mümkündür. Mübadeleyi Türk-Rum mübadelesinden çok Müslüman-Ortodoks mübadelesi olarak adlandıran Ortaylı, tek kelime Rumca bilmeyen Karamanlı Oğuz Türklerinin de Yunanistan ve büyük güçler tarafından mübadele kapsamına dahil edilerek Yunanistan'a gönderilmelerini buna örnek göstermektedir (Ortaylı, 2017b). Ayrıca, 1923 yılında Lozan Antlaşmasıyla İngiltere'nin yönetimine resmen giren Kıbrıs'tan da Türkiye'ye göçler artmıştır.

Cumhuriyet döneminde Türkiye'ye gelen göçmen sayısı bakımından ikinci büyük grubu Bulgaristan'dan gelen göçmenler oluşturur. 1925 yılındaki Türk-Bulgar ikamet sözleşmesiyle birlikte başlayan Türkiye'ye göçler, İkinci Dünya Savaşı sonrasında da devam etmiş, Bulgar Hükümeti, 1950-1952 yılları arası Türkleri göçe zorlamış, 1960'lar ve 1970'ler boyunca da aile birleşmeleri kapsamında yine Türkiye'ye çok sayıda Türk göç etmiştir. Bulgaristan'da Türkiye'ye son göç dalgası da 1989 yılında gerçekleşti. Bulgar hükümeti yine ülkesindeki Türkleri Türkiye'ye zorla gönderme yolunu seçti. 200.000'den fazla kişi zorla göçe tabi tutuldu.

Cumhuriyet Döneminde Türkiye'ye gelen göçmenler arasında üçüncü önemli kaynak ülke Yugoslavya'dır. Bu ülkeden gelen göçler, hükümetin zorlamasıyla değil, sosyo-ekonomik nedenler yüzündendi.

Romanya'dan da çok sayıda göçmen Türkiye'ye gelmiştir. 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı sonrasında başlayan göçlerin nedeni, Sırbistan, Karadağ gibi Romanya'nın da Berlin Antlaşması'yla bağımsızlığını kazanmalarının ardından, bu ülkelerin ulus devlet yaratma ve azınlıkları baskı altına alma ya da gönderme politikası izlemeleridir(Duman, 2008: 23).

Romanya'dan Türkiye'ye göçün en önemli sebepleri arasında Romen Yönetiminin tüm ülkede uyguladığı kamulaştırma politikaları kapsamında Türklerin de arazilerinin çoğuna el koyması ve el konulan topraklara Makedonya ve Banat'tan Ulahların Dobruca başta olmak üzere Türklerin yaşadığı bölgelere yerleştirilmesidir. Ulahların Türkleri rahatsız ederek göçe zorlama politikası başarılı olmuş, Türkler Türkiye'ye göçmeye başlamışlardır. Bu ülkeden

göçün bir diğer sebebi ise ekonomik krizdir. Son olarak, Türkiye'nin Romanya'dan Türkiye'ye göçü desteklemesi de göçü hızlandıran bir etkidir(Duman, 2008: 35). Öte yandan, dönemin Bükreş Büyükelçisi Hamdullah Suphi Tanrıöver'in Hristiyan Gagavuz Türklerinin de göçmen olarak Türkiye'ye gelmelerine izin verilmesi talepleri hükümet tarafından kabul görmemiş, Gagavuz Türklerinin Türkiye'ye göçüne izin verilmemiştir (Duman, 2008: 39-40).

Kafkasya'dan Türkiye'ye göçler de hemen SSCB'nin Erzincan Mütarekesi'yle 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ile elinde tuttuğu Kars ve Ardahan'dan çekilmesinin ardından Cumhuriyetin kurulması ve sonrasında da devam etmiştir. Gümrü Antlaşması sonrasında bu bölgeye Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan'dan çok sayıda göçmen gelmeye devam etmiş, genç Cumhuriyet gelen göçmenlerin sorunlarıyla yakından ilgilenmiştir (Aslan, 2007: 342).

Türkiye Cumhuriyet, ilk kurulduğu yıllarda nitelikli nüfusunun önemli bir bölümünü mübadele ve göçler yoluyla kaybettiğinden, dışardan Türkiye'ye gelmek isteyen göçü desteklemiştir. Ayrıca, azalan nüfusun artırılması amacı da bu teşvikte önemli bir rol oynar. Zira. Savaş ve göçlerle nüfus ve özellikle eğitilmiş nüfus savaş ve göçlerle önemli ölçüde azalmıştır (Duman, 2008: 26).

Göç olgusunu incelerken bahsetmemiz gereken yalnız Türkiye'ye dışardan gelen ya da Türkiye'den dışarıya göç değil, Türkiye'nin biçimlenmesinde en az onun kadar önemli olan iç göç, yani köyden kente göçtür. 1950'lerden itibaren hızlanan köyden kente göç 1970'ler hızlanmış, günümüzde de devam eden iç göç çağdaş Türkiye'yi şekillendiren bir diğer önemli etkidir.

1948 yılında İsrail'in kurulmasından sonra dünyanın diğer ülkelerinde olduğu gibi Türkiye'de yaşayan Yahudiler de kitleler halinde İsrail'e göç ettiler.

Son dönemde, özellikle Suriye bunalımıyla birlikte, Türkiye göç veren bir ülke konumundan hızla çıkarak Ortadoğu ülkelerinden, Afrika'dan ve Asya'dan düzenli ve düzensiz göç alan bir ülke konumuna gelmiştir. İstikrarsız Orta Doğu, özellikle, Suriye, Türkiye'yi hedefleyen göç akınının kaynağı durumundadır. Çatışma halindeki Suriye ve Irak kökenli göçmelerin yanı sıra, Afrika'dan, Pakistan'dan ve Afganistan'dan çok sayıda göçmen Türkiye'de ikamet etmektedir.

Afrikalı göçmenlerin oranı da son yıllarda artmaktadır. Devlet İstatistik Enstitüsü rakamlarına göre, 2013 yılında Afrika ülkelerinden Türkiye'ye giriş yapan kişi sayısı 143.330'dur. Batı ve Orta Afrikalılar arasında en büyük grup Senegallilerdir. Onları Nijeryalılar takip etmektedir. Kamerun, Kongo Cumhuriyeti, Sudan, Etiyopya ve Somali Cumhuriyeti'nden göçmenler de Türkiye'de yaşamaktadır. Afrikalı göçmenlerin büyük bölümü temel sağlık ve toplum hizmetlerinden yararlanmadan yaşamaktadırlar (Şaul, 2015:112).

Günümüzde tarihinin en büyük göç dalgasıyla karşı karşıya kalan Türkiye, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Temsilciliği tarafından dünyanın en fazla mülteci barındıran ülkesi ilan edilmiştir. Zira, Cumhuriyetin kuruluş tarihi olan 1923'ten 2011 yılında başlayan göç dalgasına kadar toplam 2 milyon göçmen ağırlayan Türkiye, 2017 yılına gelindiğinde 3.1 milyon göçmene ev sahipliği yapmaktadır. Bu rakamlar, ne kadar büyük bir göç dalgasıyla karşı karşıya kalındığını gözler önüne sermektedir. Bu kadar büyük bir nüfusun ülkede barınması, eğitim ve sağlık sorunlarına çözüm yalnızca Türkiye tarafından bulunmaya çalışılmakta uluslararası toplumdan yapılan yardımlar çok az ve yetersizdir. Ayrıca, bu mültecilerin kısa vadede ülkelerine dönmeyecekleri de açıktır. Dolayısıyla, göçmenlere yönelik uzun vadeli stratejiler ve politikalar geliştirilmelidir.

3 milyonu geçen mültecilerin büyük çoğunluğu Türkiye'yi bir transit ülke olarak görmekte, Batı Avrupa ülkelerine gitmeye çalışmaktadırlar. Yasal yollardan gitme olanaklarının sınırlı olması nedeniyle Türkiye'deki pek çok göçmen çoğu zaman insan tacirleri

vasıtasıyla tekne, kayık ve şişme bot gibi güvenli olmayan araçlarla Ege Denizi'ndeki Yunan adalarına ulaşmaya çalışmaktadır. Yüzlercesi Ege Denizi'nde boğularak yaşamını kaybetmektedir. Sadece 2015 yılında 1 milyondan fazla yasadışı göçmenin Avrupa'ya ulaşması üzerine Avrupa Birliği, Türk vatandaşlarına Avrupa Birliği ülkelerinde vize serbestliği sağlanması karşılığında, Türkiye'yle etkin işbirliği içine girmiş, 2013 yılında imzalanan 2014 yılının Aralık ayında yürürlüğe giren Geri kabul Antlaşması'yla Avrupa'ya ulaşan yasadışı göçmen sayısında ciddi düşüş olmuş, ancak önceden üzerinde anlaşılan AB'nin Türk vatandaşlarına vizelerin kaldırılması taahhüdü Türkiye'deki Terörle Mücadele Yasası'nın kapsamı üzerine anlaşmazlık dolayısıyla yerine getirilmemiştir.

Bu devasa göç dalgası karşısında yalnız kalan ve büyük devletlerden yeterince yardım alamayan Türkiye, bir yandan 3 milyonu geçen göçmenlerin beslenme, barınma, eğitim ve sağlık sorunlarına çözüm bulmaya çalışmakta, öte yandan idari reformlar yapmaktadır. Bu kapsamda, Türkiye, "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu"nu 2013 yılında TBMM'den geçirmiş ve söz konusu kanun 2014 yılında yürürlüğe girmiştir. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun amacı: "yabancıların Türkiye'ye girişleri, Türkiye'de kalışları ve Türkiye'den çıkışları ile Türkiye'den koruma talep eden yabancılara sağlanacak korumanın kapsamına ve uygulanmasına ilişkin usul ve esasları ve İçişleri Bakanlığına bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün kuruluş, görev, yetki ve sorumluluklarını düzenlemektir." (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 2013) Kurumsal anlamda diğer bir önemli gelişme de 2014 yılında Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün kurulmasıdır. Önceden polis teşkilatının yetki alanı içine giren göç konuları, artık bu sivil teşkilat tarafından organize edilmektedir.

6. SONUÇ

Türkiye, üç kıtanın keşişim noktasında bulunması nedeniyle göç yollarının ana güzergahlarından birisi olmuştur. Anadolu, büyük göçlere ve yer değiştirmelere sahne olmuştur. Söz konusu göçler bu coğrafyada kurulan devletleri ve toplumları derinden etkilemiştir. Karpat'a göre, (2015: XXXVIII) göçler sayesinde değişmiş ve milli devlet haline gelmiş olan Türkiye'nin günümüz nüfusunun en az % 30-35'inin göçmen ya da göçmen çocuğu veya torunudur.

19. yüzyıldaki Osmanlı İmparatorluğu toprakları içindeki ulus devletlerin kurulmasıyla ve Rusya'nın yayılcı politikalarıyla birlikte yaşanan zorunlu göçler, Osmanlı İmparatorluğu'nu yalnız demografik olarak değil, siyasi, ekonomik ve sosyal olarak derinden etkilemiştir. Sonrasında, göçlerin kuruluşunda önemli rol oynadığı Türkiye Cumhuriyeti de bu ve sonraki yaşanan göçlerle dönüşmüş, siyasi, kültürel, toplumsal ve ekonomik olarak zenginleşmiştir.

Yeni toplum yapımız büyük ölçüde son iki yüz yılda Anadolu'ya gelen ve giden toplulukların göç hareketleri sonucunda ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, göçler, Osmanlı ve Türkiye tarihini şekillendiren ve yeni toplumun oluşmasına siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel olarak katkılarda bulunan önemli olgulardan biridir.

KAYNAKLAR

- Akşin, Sina, (Ed.), (2005a), *Doğuştan Yükselişe Osmanlı Tarihi -1, 1300-1600*, Milliyet Kitaplığı, İstanbul.
- Akşin, Sina, (Ed.) (2005b), *Zirveden Çöküşe Osmanlı Tarihi -2, 1600-1908*, Milliyet Kitaplığı, İstanbul.
- Akyüz, Jülide, (2008), "Göç Yollarında; Kafkaslardan Anadolu'ya Göç Hareketleri", *Bilig*, Yaz 2008, Sayı: 46, s. 37-56.

- Aslan, Nebahat Oran, (2007), “Güney Kafkasya’dan Türkiye’ye Gelen Muhacir ve Mültecilerin Durumu”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 35, Erzurum, s. 341-359.
- Duman, Süleyman, (2008), “Atatürk Döneminde Romanya’dan Türk Göçleri 1923-1938”, *Bilig*, Bahar 2008, Sayı: 45, s. 23-45.
- Erhan, Çağrı ve Yakut, Esra (2014), *Siyasi Tarih-I*, Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 2694, Açık Öğretim Fakültesi Yayınları: 1660, Nisan 2014, Eskişehir.
- Göç Terimleri Sözlüğü, Uluslararası Göç Örgütü, *Uluslararası Göç Hukuku*, Cenevre, No:18. http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_terimleri_sozlugu.pdf (08.02.2017)
- Güleryüz, A. Naim, (2015), Geçmişten Günümüze Anadolu’ya Yahudi Göçü, *Türkiye’nin Göç Tarihi, 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye’ye Göçler*, (Derleyenler: M. Murat Erdoğan, Ayhan Kaya) İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 507, İstanbul, Haziran 2015.s. 49-73.
- Kale, Başak, (2015), “Zorunlu Göçün 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu Üzerindeki Etkileri, *Türkiye’nin Göç Tarihi, 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye’ye Göçler*, (Derleyenler: M. Murat Erdoğan, Ayhan Kaya) İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 507, İstanbul, Haziran 2015. s. 153-169.
- Karataş, Ömer, (2014), “Karaçay Türklerinin Kafkasya’dan Anadolu’ya Göçleri”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXIX/2 2014, s. 525-538.
- Karpat, Kemal (2015) “Önsöz”, *Türkiye’nin Göç Tarihi, 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye’ye Göçler*, (Derleyenler: M.Murat Erdoğan, Ayhan Kaya) İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 507, İstanbul, Haziran 2015. s. XXIII-XL.
- Kaya, Ayhan ve Erdoğan M. Murat, “Giriş”, *Türkiye’nin Göç Tarihi, 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye’ye Göçler*, (Derleyenler: M.Murat Erdoğan, Ayhan Kaya) İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 507, İstanbul, Haziran 2015. s. 1-14.
- Kaya, Ayhan, (2015), “Türkiye’de Çerkesler”, *Türkiye’nin Göç Tarihi, 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye’ye Göçler*, (Derleyenler: M.Murat Erdoğan, Ayhan Kaya) İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 507, İstanbul, Haziran 2015. s. 133-151.
- Kayapınar, Levent, ve Ayönü, Yusuf (2015), “14. ve 15. Yüzyıllarda Anadolu’ya ve Balkanlar’a Türklerin Göçü”, *Türkiye’nin Göç Tarihi, 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye’ye Göçler*, (Derleyenler: M.Murat Erdoğan, Ayhan Kaya) İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 507, İstanbul, Haziran 2015. s.15-34.
- Ortaylı, İlber, (2017a) “Ruslar “Hasta Adami” paylaşmayı teklif edince”, (29 Ekim 2017), <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/ilber-ortayli/ruslar-hasta-adami-paylasmayi-teklif-edince-40626234> , (29.10.2017)
- Ortaylı, İlber, (2017b) “Her mübadele bir yaradır, izi kalır”, (3 Eylül 2011), <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/ilber-ortayli/her-mubadele-bir-yaradir-izi-kalir-40568075> , (29.10.2017)
- Sander, Oral, (2009), *Siyasi Tarih- 1918- 1994*, İmge Yayınları, 18. Baskı, Ankara.